

**Universitat de les
Illes Balears**

Ramon Llull

Memòria del Treball de Fi de Grau

**Realitat històrica i ficció a tres novel·les de
Sebastià Alzamora: *Miracle a Lluçmajor, Dos
amics de vint anys* i *Reis del món***

Pere Llabrés Mesquida

Llengua i Literatura Catalana

Any acadèmic 2021-2022

Treball tutelat per Pere Rosselló Bover
Departament de Llengua i Literatura Catalana

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	Autor		Tutor	
	Sí	No	Sí	No
	X		X	

Paraules clau del treball:

Sebastià Alzamora, novel·la contemporània, realitat històrica, ficció, documentació històrica...

Resum

Sebastià Alzamora i Martín (Llucmajor, 1972), només amb cinquanta anys, ja s'ha consagrat com uns dels grans autors contemporanis de literatura catalana, amb un important catàleg d'obres publicades.

Aquest Treball de Fi de Grau analitzarà el tractament del component històric i fictici de tres novel·les de Sebastià Alzamora: *Miracle a Llucmajor*, *Dos amics de vint anys* i *Reis del món*.

Es seleccionaran una sèrie d'apartats de les narracions relacionats amb el tractament de la realitat històrica dins la novel·la, i s'analitzarà fins a quin punt és fidel o no a la realitat i la importància que suposa aquesta elecció per a l'obra com a conjunt.

TAULA DE CONTINGUTS

1. Introducció

Objectiu

Metodologia

Estat de la qüestió

Marc teòric

Contextualització de l'obra de Sebastià Alzamora

2. Anàlisi de *Miracle a Llucmajor*

El tractament de missives en la novel·la

La figura de Pere Sastre Obrador, tractament en la novel·la

Aparició de Maria Antònia Salvà en la novel·la

La Lliga del Bon Mot i les seves implicacions

3. Anàlisi de *Dos amics de vint anys*

Primer contacte entre els poetes

Les publicacions esmentades dins la novel·la

Distanciament entre els dos poetes

El tractament dels viatges dins l'obra

4. Anàlisi de *Reis del món*

Primer contacte inicial entre March i Mascaró

Participació televisiva de Joan Mascaró

Finançament del *Diccionari Català-Valencià-Balear* per part de March

Interès de Joan March de fer a Mascaró el seu secretari personal

Joan Mascaró: pare de família

5. Conclusions

6. Referències bibliogràfiques

1. Introducció

En aquest treball es pretén analitzar com Sebastià Alzamora tracta el component històric i fictici en tres de les seves novel·les: *Miracle a Lluçmajor*, *Dos amics de vint anys* i *Reis del món*.

És que elaborar una novel·la basada en fets històrics és una feina prou complicada, on s'ha de mesurar a la perfecció quin grau de fidelitat es té a la realitat i, fins a quin punt, és lícit distorsionar aquesta realitat per a poder dirigir la narració fins al punt desitjat. La tasca d'aquest treball no és jutjar si s'ha fet bé o malament, perquè això recau a la subjectivitat del lector, sinó analitzar com l'autor fa ús d'aquest component històric per a conduir la narració.

Sembla encertat, abans d'iniciar el treball, citar Sebastià Alzamora mateix:

«Les exigències de la ficció de vegades són encara més estrictes que les de la realitat. Pel que fa a la veritat, aquest és un altre assumpte» (Alzamora, 2013: 214)

Objectiu

L'objectiu principal d'aquest treball és analitzar l'obra narrativa d'un escriptor contemporani local, però de gran importància dins el panorama literari català actual –i que, fins i tot, ha estat traduït a altres idiomes–, com és Sebastià Alzamora.

La producció novel·lística d'Alzamora té una certa tendència cap al tractament de personatges i fets històrics, i és aquest tractament de la realitat històrica juntament amb la ficció el focus d'anàlisi d'aquest treball.

Metodologia

Per a l'elaboració d'aquest treball s'han seleccionat tres novel·les de Sebastià Alzamora per a ser analitzades: *Miracle a Lluçmajor* (2010), *Dos amics de vint anys* (2013) i *Reis del món* (2020).

S'han escollit aquestes novel·les perquè s'ha considerat que són les que millor reflecteixen el que es vol analitzar amb el treball, ja que totes parteixen d'uns fets i d'uns personatges històrics reals com a eix narratiu principal, però són prou diferents entre elles.

Posteriorment a la lectura de les novel·les anteriorment esmentades, s'ha recorregut a materials de suport en forma de documents històrics o articles d'investigació per a poder concloure fins a quin punt els elements presents en les novel·les eren fidels a la realitat, quins formaven part totalment de la imaginació de l'autor i quins altres es trobaven en un punt entremig.

Pel que fa a l'estructura de l'anàlisi del treball, s'ha optat per seleccionar diversos aspectes rellevants de cada novel·la pel que fa al tractament de la realitat històrica i dividir-ho en subapartats on s'analitzen en quins aspectes difereix de la realitat i en quins altres s'hi manté fidel. Les novel·les es troben ordenades per ordre cronològic de publicació.

Estat de la qüestió

Sebastià Alzamora és un escriptor molt actual i compta una extensa obra literària. Així i tot, a causa de la seva entrada relativament recent dins el panorama literari no existeixen gaires treballs de recerca o articles al respecte de la seva obra.

Això no significa que la figura de Sebastià Alzamora estigui al marge del focus mediàtic ni molt manco, l'èxit de la seva obra literària l'ha fet protagonista de nombrosos continguts com ressenyes a la premsa¹, entrevistes a diferents mitjans², notícies a periòdics i revistes³... En tots aquests casos ens trobam amb comentaris de caràcter molt general, quasi publicitaris, i alguna entrevista a l'autor que permet aprofundir en la seva figura, però no hi trobam cap treball de més entitat sobre algun aspecte de la seva producció literària.

Una obra interessant a tenir en compte pel que fa a l'estudi sobre l'autor és *(Des)aiïllats: narrativa contemporània i insularitat a les Illes Balears (2004)*, una obra que recull les intervencions de diversos escriptors illencs que participaren al cicle de conferències homònim que va tenir lloc a la UIB i a la Fundació Casa Museu Llorenç Villalonga el 2003. Entre els escriptors que hi participaren es troba Sebastià Alzamora, el qual ofereix la seva visió sobre les dificultats de la producció literària, el caràcter de la insularitat, els

1 <https://sonograma.org/quadern-de-llibres/els-reis-del-mon/> [Consulta: 27-06-2022]

2 <https://www.dbalears.cat/cultura/cultura/2010/03/22/233238/retorn-als-origens-2.html> [Consulta: 27-06-2022]

3 <http://www.elpuntavui.cat/article/151329-alzamora-escriu-un-cant-a-la-joia-de-viure.html> [Consulta: 27-06-2022]

seus inicis i influències com a escriptor, i tot un seguit d'aspectes que marcaren el seu procés evolutiu (Pons & Sureda, 2004: 135-157).

Marc teòric

Com s'ha esmentat en l'apartat anterior, no existeixen treballs anteriors sobre l'obra narrativa de Sebastià Alzamora.

La hipòtesi inicial d'aquest treball és que Alzamora, a l'hora d'escriure les seves novel·les inspirades en personatges o fets històrics, realitza un barreig entre el component històric real i el component fictici. El nostre treball ha consistit a esbrinar quins elements són reals i quins són ficticis a partir de les informacions que ens oferien biografies i monografies històriques sobre els personatges i els fets que apareixen a les novel·les. Atès que tots ells han estat estudiats en major o menor grau, aquest treball ha estat possible. Hi ha personatges dels quals tenim una menor informació, com Pere de Son Gall, però d'altres gaudeixen d'una important bibliografia, com Joan March, Joan Mascaró, Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Salvador Espriu, Maria Antònia Salvà, etc. Més que aplicar a les obres una metodologia crítica determinada, hem partit d'una lectura atenta dels textos i els hem comparat amb les informacions que ens oferien els assajos i obres històriques que tractaven els mateixos temes i personatges. En realitat, el nostre treball ha consistit a desfer les passes que l'escriptor havia fet en documentar-se per construir el seu treball. Amb aquest exercici hem pogut entendre el mecanisme de construcció de les novel·les, la qual cosa ens ha permès valorar encara millor el treball creatiu del nostre escriptor.

Contextualització de l'obra de Sebastià Alzamora

Sebastià Alzamora és una de les noves veus de la literatura catalana, amb un fort bagatge de gestió cultural i tasques de recerca acadèmica. Va néixer a Lluçmajor el 1972, i només amb cinquanta anys ja ha publicat una mitja dotzena d'obres poètiques, més de deu novel·les, i diverses crítiques literàries i assajos. El focus mediàtic sempre ha estat sota ell, a causa de la seva presència continuada a la premsa com a periodista i columnista, tot col·laborant a diaris com *Avui* o *Diari de Balears*. A més, cal destacar la gran quantitat de premis literaris que ha obtingut en la seva relativament curta

trajectòria literària, com el Premi Ciutat de Palma Llorenç Villalonga de narrativa (2002), la Flor Natural als Jocs Florals de Barcelona de poesia (2003) o el Premi Carles Riba de poesia (2008).

Sembla que el recorregut literari de Sebastià Alzamora no va més que en ascens, ja que la seva darrera novel·la, *Ràbia* (2022), s'ha posicionat com el llibre més venut en català de Sant Jordi⁴.

4 https://www.arabalears.cat/cultura/rabia-sebastia-alzamora-llibre-catala-mes-venut-sant-jordi_1_4350650.html [Consulta: 24-06-2022]

2. Anàlisi de *Miracle a Lluçmajor*

Miracle a Lluçmajor (2010) és la cinquena novel·la publicada per Sebastià Alzamora, el 2010, la qual narra la vida de Pere Sastre Obrador, més conegut pel malnom de Pere de Son Gall. Pere Sastre Obrador és un pagès de classe popular de Lluçmajor que es proposa la creació d'una màquina voladora, molt semblant al que, posteriorment, coneixem com a helicòpter. El protagonista lluçmajorer ha de fer front al seu entorn per a dur terme la seva invenció: una situació econòmica no gaire favorable, un poble que es mofa d'ell i el ridiculitza pel seu somni, un amor que no sembla que sigui correspost... i tot això a la vegada que el seu invent no avança com ell esperaria.

Miracle a Lluçmajor es despunta respecte a les altres dues novel·les tractades en aquest treball, perquè el component fictici i fantàstic és molt més present que en les altres. Destaquen certs elements ficticis, com el personatge secundari de Tomeuet Ca Lobo, el qual serveix com a punt còmic dins la narració amb les seves aparicions constants, però que, cap al final de la novel·la, arriba un moment on el personatge s'eleva cap al cel diversos metres sota la sorpresa de tothom present, realitzant una mena d'al·legoria amb el cometagirotavió que s'elevà i retornà a terra. Aquest episodi, juntament amb alguns altres, com els romanços de les components de La Lliga del Bon Mot –el qual serà tractat amb major profunditat en un apartat futur– aporten un caràcter més fantasiós a l'obra. No obstant això, la trama principal protagonitzada per Pere Sastre Obrador sí que presta molta atenció a la realitat històrica i als esdeveniments que envoltaren la vida de l'inventor lluçmajorer, creant així una dicotomia certament interessant entre una trama principal centrada a reflectir la realitat, i diverses trames secundàries més enfocades a jugar amb el component còmic, sense sortir-se dels límits del poble de Lluçmajor, el qual esdevé, al cap i a la fi, el protagonista real de l'obra.

Cal esmentar, abans d'iniciar l'anàlisi de certs episodis concrets de la novel·la, que la bibliografia relacionada amb Pere Sastre Obrador és certament reduïda, limitant-se a un breu article de Joan Salvà i Caldés, una narració de Baltasar Porcel, alguns fragments de diaris on se'l menciona a ell i a la seva invenció, i alguna carta escrita o rebuda per ell. A causa de la limitada informació existent pel que fa a una figura tan interessant i encisadora com la de Pere de Son Gall, és cert que no queda altra alternativa que emprar el component fictici amb més freqüència que en altres novel·les

protagonitzades per personatges que han gaudit de major pervivència –com Joan March o Rosselló-Pòrcel, per exemple– que el protagonista llucmajorer.

El tractament de missives en la novel·la

Al llarg de la novel·la apareixen diversos fragments d'epistolaris que aporten varietat a la narració i donen informació que costaria molt d'explicar mitjançant diàlegs entre personatges. Aquestes cartes poden semblar fictícies, un intent d'Alzamora de fer creure al lector que allò que es mostra és real, però, de fet, és la narració la que s'adapta a la realitat històrica, ja que tots els fragments epistolars o procedents d'articles que apareixen en la novel·la són documentació real que Pere de Son Gall mantingué amb diferents persones o institucions.

Ja en els primer capítols s'inclouen cartes que Pere de Son Gall va escriure als seus mestres de l'escola, on afirmava que preferia quedar-se en casa estudiant o llegint articles que no pas sortir a jugar amb els altres infants del poble, tot demostrant així que l'afany per a aprendre i la recerca de coneixement propi del seu caràcter ja venia de temps enrere.

Però és el capítol cinc de la primera part, titulat «El Santuari», el que més rellevància i pes té en aquest apartat, ja que és el moment on Pere Sastre redacta una carta dirigida a Valerià Weyler, aleshores capità general de l'Exèrcit espanyol, per a sol·licitar suport econòmic i tècnic per a progressar amb el seu invent del cometagiroadvió, sota la premissa de la indubtable utilitat que tendria l'invent dins el camp militar. En aquest capítol apareix un fragment de la carta original, respectant la redacció original de la missiva en llengua castellana i la data d'escriptura⁵.

Més endavant, en el capítol tres de la segona part, titulat «Enigmes i estigmes», s'esmenta la resposta negativa que va rebre del capità de l'exèrcit pel que fa al suport de la invenció. En aquest apartat també apareix un fragment de la carta original que va rebre de Valerià Weyler, respectant el format en llengua castellana.

És molt interessant com Alzamora inclou dins la narració aquests fragments epistolars verídics –els quals poden ser consultats gràcies a la lloable tasca de recerca de Joan

⁵ Malgrat que aquestes dates provoquin una incongruència temporal dels successos narrats en la novel·la. Sebastià Alzamora considera que respectar les fonts originals és més prioritari que presentar una cronologia amb algunes incoherències cronològiques.

Salvà i Caldés (2010)– juntament amb altres missives de caràcter fictici, com serien les cartes intercanviades pel protagonista amb la seva enamorada o els missatges que Maria Antònia Salvà envià al protagonista per a concretar una trobada. Aquesta dicotomia entre la realitat i la ficció és el que aconsegueix aportar l'ambigüitat a la lectura, ja que costa molt més distingir allò imaginari d'allò verídic quan constantment s'inclouen documents històrics que confirmen el relat.

Per altra banda, allunyant-se un poc de les cartes, sembla interessant esmentar la inclusió de diversos esborranys i dissenys inicials del cometagiroavió de Pere de Son Gall dins l'obra a manera d'il·lustracions, les quals serveixen per a ajudar el lector a imaginar l'invent, ja que a cops sembla impossible que un jove sense molts de recursos pogués enginyar un aparell tan complex. A més, aquests recursos visuals no es senten forçats, sinó que apareixen perfectament integrats dins la narració, per exemple en la pàgina 29, quan el protagonista confessa el seu projecte al seu millor amic li ensenya un esborrany del disseny de l'invent, s'inclou una imatge real del disseny original del cometagiroavió. També a la pàgina 115 s'inclou la il·lustració d'una fotografia real que s'ha conservat del cometagiroavió, presa el dia del primer enlairament en públic, la qual fou emprada per a il·lustrar un reportatge del mensual *Concepción Arenal*, reportatge que és esmentat en diverses ocasions en la novel·la d'Alzamora:

[...] «entre el reduït grup de retratats hi havia en Colau Peixfrit, que de jove comerciava amb aiguarent però que feia un parell d'anys s'havia posat de rivatador a la fàbrica de can Planes, ocupació que combinava amb la redacció de reportatges i gasetilles per a *Concepción Arenal*» (Alzamora, 2010: 124)

Però el que hi destaca no és la menció del reportatge de l'enlairament a *Concepción Arenal*, el qual efectivament va existir, sinó l'autoria d'aquest, la qual és atribuïda a un tal Colau Peixfrit. Aquest personatge –el nom del qual ja ens permet sospitar–, descrit com un comerciant que passà a treballar com a pescador i reporter, no està documentat que formés part de la redacció de *Concepción Arenal* ni que, de cap mena, col·laborés amb la redacció de l'article en qüestió. (Martorell, 2019: 365-366)

La figura de Pere Sastre Obrador, tractament en la novel·la

El protagonista indiscutible d'aquesta novel·la és, sens dubte, Pere Sastre Obrador, conegut popularment com a Pere de Son Gall. El seu desig de crear el cometagirotavió, una màquina aèria que podria prendre el vol verticalment –molt similar a l'helicòpter– descol·loca completament Lluçmajor. La gent del poble veu el seu veí com un boig excèntric que es dedica a dilapidar la –poca– fortuna familiar en un projecte sense cap ni peus.

Aquesta història, que podria semblar pura ficció, està fortament fonamentada en un fet real i intenta acostar-se el màxim possible al que mostraren els documents històrics.

En primer cop, un aspecte que en l'obra es repeteix de tant en tant és el rebuig que els veïns de Lluçmajor –la majoria– senten cap a Pere de Son Gall i la seva obsessió cap a l'invent de l'aeronau, fins al punt de generar-se una dita popular entre la població:

[...]«mai no hi faltava el paisà pietós que ho reblava amb la frase fatal: o volarà s'avió o volarà Son Gall. I aviat en circularia una altra que farien servir els llucmajorers com cal per referir-se a alguna empresa abocada al fracàs: això serà com s'avió d'en Pere.» (Alzamora, 2010: 142).

Aquesta dita està recollida entre la població de Lluçmajor, i ha perviscut fins a l'actualitat com una frase feta emprada per a referir-se a una empresa que està abocada al fracàs des de l'inici. Tal vegada molts de llucmajorers avui dia no coneixen d'on sorgeix aquesta curiosa dita, però tot s'inicià per la burla que la gent del poble proferia cap a l'inventor, i la seva fallida final no feu més que acabar de popularitzar-ho:

«Una d'aquestes frases, que encara roman viva en el xerrar més genuí de Lluçmajor, és la de «serà com s'avió d'en Pere» per a fer referència sempre a empreses fallides o de les quals no se n'espera un bon resultat. En realitat, la gent del segon quart del passat segle sabia ben bé el que això volia dir, i és que en Pere no va aconseguir de volar amb el seu projecte d'aparell volador, el cometagirotavió, però sí que va volar Son Gall –en sentit figurat–, arran dels deutes contrets.» (Salvà i Caldés, 2010: 13)

Cal esmentar també l'episodi de la novel·la relacionat amb el motor Anzani, on el protagonista i el seu fidel amic Busca Llarga parteixen cap a França per a adquirir un motor d'aviació Anzani que va usar-se per a propulsar una de les primeres aeronaus de

la història, la qual Pere conclou que suplirà a la perfecció les necessitats del cometagiroadvió.

Aquests fets succeïren realment, ja que Pere Sastre Obrador inicialment emprava un motor de Harley Davidson trucat com a motor principal del cometagiroadvió, però a mesura que realitzava proves i càlculs s'adonà que la potència era insuficient i que necessitaria un motor de major potència. Aleshores, s'assabentà de l'existència d'un motor Anzani autèntic en venda a França, i inicià els tràmits per a viatjar fins al país veí i adquirir l'aparell:

[...] «s'adonà que li mancaven potència i revolucions, i ni a Mallorca ni a la resta de l'Estat hi havia possibilitats de trobar un motor adient. Pere es plantejà, com a única solució, sortir a l'estranger. Resolgué anar a França, paradís de l'aviació aleshores [...] per a fer-se amb un moto d'aviació de la casa Anzani» (Salvà i Caldés, 2010: 28).

És cert que no hi ha enlloc cap menció sobre la companyia d'un amic en aquesta llarga travessia, però és innegable que la compra del motor Anzani a França és certa i que fou una prova més de l'enorme dedicació de Pere de Son Gall al seu projecte personal.

Finalment, el que significà el desenllaç final de la història del cometagiroadvió, tant en la novel·la d'Alzamora com en la realitat, és el mateix: l'esbucament del sostre de l'hangar on l'aparell aeri es guardava, ocult de les mirades intruses dels veïnats xafarders. El mal estat de la improvisada i modesta construcció que va bastir el llucmajorer va cedir un inesperat vespre, emportant-se la invenció per davant.

«Un capvespre silenciosos [...] es va sentir un fort renou d'esfondrament; una boira de pols s'aixecava damunt la porxada o hangar del cometagiroadvió. La jàssera de fusta que feia de suport a les bigues s'havia trencat, com si volgués fer de sepultura de tantes il·lusions» (Salvà i Caldés, 2010: 46)

L'únic aspecte que difereix entre la novel·la i la realitat és que, en la narració d'Alzamora, el protagonista –per a sumar més dramatisme a l'escena– es troba dins l'hangar quan aquesta desgràcia succeeix, emportant-se un bon sobresalt.

Aparició de Maria Antònia Salvà en la novel·la

Ja a les primeres pàgines de la novel·la es menciona un personatge que crida l'atenció ràpidament al lector: Maria Antònia Salvà, la coneguda poeta i traductora mallorquina, una de les poetes més importants de la literatura catalana moderna, autora de la traducció al català de *Mirèio*, de Frederic Mistral.

És molt interessant com aquest personatge, lluny d'aparèixer com a simple menció per a introduir una referència literària, esdevé un personatge secundari de gran importància per al desenvolupament de la trama, tant principal –encoratjant a Pere a persistir en el seu projecte– com secundària –realitzant les funcions d'alcalde entre Pere de Son Gall i Maria Boscana–.

És cert que Maria Antònia Salvà va viure quasi tota la seva vida a Lluçmajor i és considerada com una de les figures històriques més rellevants de la comarca del Migjorn, però no hi ha cap mena de constància que mantingués contacte de cap mena amb Pere de Son Gall. Probablement, es coneixien l'un a l'altre perquè foren coetanis i certament coneguts dins el poble. Això no obstant, no podem afirmar que la poetessa fos una inspiració de cap classe per a l'inventor Lluçmajorer.

És més, en l'epíleg de *Miracle* a Lluçmajor, el mateix Sebastià Alzamora confirma que es tracta d'un joc amb la ficció, i que aquesta relació no és ni podrà ser mai constatada:

«Per altra banda, no hi ha cap constància que la poeta Maria Antònia Salvà (Palma, 1869 – Lluçmajor, 1958) exercís mai de voluntariosa alcaldessa, però sóc de l'opinió que hauria sabut fer-ho amb encert i elegància.» (Alzamora, 2010: 219)

Més endavant, en un apartat següent⁶, també es farà una breu menció a certs fets històrics de Lluçmajor que implicarien una participació de Maria Antònia Salvà, però que tampoc resulten de gran importància per a la connexió entre l'inventor i la poetessa.

6 En l'apartat anomenat «*La Lliga del Bon Mot i les seves implicacions*»

La Lliga del Bon Mot i les seves implicacions

Una de les trames narratives secundàries⁷ que més pes té dins la novel·la d'Alzamora és la relacionada amb l'anomenada Lliga del Bon Mot, un grup de dones provinents de Catalunya que es dediquen a fer visites a diferents zones del territori català per a parlar sobre les virtuts de la parla refinada i els perills de flastomar. Aquestes tres dones arriben al poble de Lluçmajor amb la millor de les intencions –predicar el bon parlar–, però es dona un resultat completament inesperat: una es casa amb l'antic secretari de l'ajuntament, l'altra s'enamora del millor amic del protagonista, el qual, irònicament, es caracteritza per dir grolleries constantment, i la darrera es troba enmig d'un triangle amorós.

Aquesta comitiva catalana que es dedica a donar xerrades sobre el mal ús de la llengua realment va existir, no és pas una invenció còmica de l'escriptor, sinó que hi ha una clara constatació d'aquesta associació catalana i diversos documents que confirmen la seva presència al poble de Lluçmajor el 1917:

«El setmanari local "*Heraldo de Lluçmajor*" es va fer un ample i entusiasta ressò de les activitats dutes a terme per la Lliga del Bon Mot a Lluçmajor l'any 1917 [...] La Lliga del Bon Mot fou una curiosa entitat fundada l'any 1909 a Barcelona amb la finalitat de combatre la blasfèmia i els mots grollers. En fou capdavanter el prevere i escriptor Ricard Aragó [...] Les activitats de la Lliga del Bon Mot arribaren també a Mallorca, on els sectors catòlics més o menys mallorquinistes s'hi adheriren ràpidament» (Garcia, 1990: 131).

Cal fer un incís per parlar de la cronologia, i és que és certament conflictiva amb les dates presents en la novel·la: està documentat que la Lliga del Bon Mot arribà al poble de Lluçmajor l'any 1917, més hi ha diversos fragments de l'obra –pertanyents a cartes o fragments de diaris– on es fa al·lusió a dates bastant posteriors. Per exemple, la carta que Pere de Son Gall envia a Valerià Weyler està datada el 23 de març de 1920 i hi ha un article a *La Almudaina* que esmenta l'èxit d'aviació de l'helicòpter de De La Cierva l'any 1921. Aquestes dates no conflueixen gaire amb cronològicament, ja que se suposa, dins la novel·la, que l'enviament i rebuda de les cartes per part del protagonista

⁷ Si entenem que la trama narrativa principal és la de Pere de Son Gall i el seu invent del cometagiavió. Les altres trames narratives tenen una gran importància i profunditat, tant la relacionada amb la Lliga del Bon Mot i l'enrevolt que provoquen dins el poble de Lluçmajor, com la relacionada amb l'amor de Pere de Son Gall amb Maria Boscana. Però des del punt de vista narratiu, sobretot d'aquest treball, empal·lideixen enfront de la invenció.

succeeix quasi al mateix temps que l'arribada de la Lliga del Bon Mot a Lluçmajor, però hi ha, com a mínim, tres anys de diferència entre una cosa i l'altra.

Aquest fet es pot entendre per la necessitat d'Alzamora d'ajuntar i fer coincidir narrativament dos fets tan emblemàtics pel poble de Lluçmajor com serien l'arribada de l'organització catalana del bon parlar i la creació del cometagiroavió, els quals es situen molt pròxims però no exactament alhora.

Per altra banda, i retornant a la Lliga del Bon Mot, és molt interessant puntualitzar que durant les conferències i xerrades que dugué a terme aquesta associació catalana es va comptar amb l'assistència i participació activa de Maria Antònia Salvà, la poeta esmentada en l'anterior apartat, la qual compta amb bastant rellevància dins la narració: «Assistiren més de quatre mil persones al míting celebrat en el velòdrom del Monestir [...] També enviaren missives de suport el bisbe de la diòcesi, el fundador de la Lliga i la poetessa Mª Antònia Salvà» (Garcia, 1990: 135)

Aquest fet ajuda a donar més versemblança al conjunt de la novel·la, ja que si la poetessa va participar en la comitiva de la Lliga del Bon Mot no seria tan estrany que hagués mantingut cert contacte amb Pere de Son Gall.

4. Anàlisi de *Dos amics de vint anys*

Dos amics de vint anys (2013) és la setèima novel·la publicada de Sebastià Alzamora, on se'ns narra l'amistat entre dos poetes de gran rellevància com són Salvador Espriu i Bartomeu Roselló-Pòrcel, els quals establiren una amistat des de l'adolescència que perdurà tota la vida. La novel·la pren inici quan Roselló-Pòrcel es troba en els darrers moments de la seva vida, hospitalitzat al sanatori del Brull a causa de l'estat degeneratiu de la tuberculosi que l'ha condemnat. Mentre el poeta mallorquí es troba en el sanatori, la veu narrativa de Salvador Espriu realitza una vista enrere de com va sorgir l'amistat entre ambdós i totes les experiències que reforçaren aquest agermanament, el qual, com en totes les relacions, també tengué les seves diferències literàries, ideològiques i amoroses.

Sebastià Alzamora crea una novel·la fonamentada en uns fets altament constatables com és l'amistat que va unir els dos poetes, el viatge que ambdós feren per la Mediterrània a bord del Ciudad de Cádiz, les correspondències que mantengueren i les crítiques literàries que s'intercanviaren... Però, així com hi ha fort component verídic, també hi observam diversos aspectes que no poden ser més que producte de la imaginació del novel·lista Ilucmajorer.

Primer contacte entre els poetes

En la novel·la, els dos poetes es troben per primer cop pels passadissos de la Facultat de Filosofia i Lletres, quan Roselló-Pòrcel cerca uns serveis administratius de la universitat i intercepta a Salvador Espriu per a demanar-li indicacions. Aquest primer contacte sorprèn Espriu per la conversa tan interessant i certament surrealista que ofereix el mallorquí, amb el qual acaba parlant sobre els seus rerefons artístics i descobreixen que ambdós coneixen la literatura, d'una manera o l'altra. És en aquest precís moment, en els passadissos de la facultat, on es dona el punt d'inici d'una amistat que durarà molt de temps.

Cal remarcar, en aquest punt, que l'actitud de Bartomeu Roselló-Pòrcel reflectida en la novel·la és destacable de ser comentada, i és que se'ns mostra un personatge certament histriònic, molt irònic i amb tendència al ridícul i «fer el pallaso». Aquest aspecte del caràcter del poeta mallorquí en la novel·la sorprèn, ja que Roselló-Pòrcel

sempre és descrit com un personatge relativament seriós i auster, però també hi ha certa constància de la seva actitud més moguda de jove. En un escrit de Salvador Espriu, redactat posteriorment a la mort del seu amic, el descriu com «una persona de facilitat riallera, que ajudava el seu tipus intel·lectual [...] una mica infantil o d'una adolescència allargassada [...] tenia el riure fàcil» (Pons, 2013: 122-123). Per altra banda, cal esmentar un episodi narrat per Martí de Riquer on descriu la diferència de caràcter d'ambdós companys:

«Que Rosselló estigués considerat una llumenera no vol dir que no li agradés la gresca. Segons el testimoni de Martí de Riquer, Salvador Espriu no feia gaire vida de carrer amb els seus companys universitaris [...] Contràriament, Rosselló-Pòrcel passejava sovint amb nosaltres amunt i avall de la Rambla. Tots tres, Riquer, Espriu i Rosselló, van participar en una de les típiques barriles d'estudiants, amb intervenció de la policia inclosa [...] i quan la situació es posà tensa l'Espriu havia fugit cames ajudeu-me perquè estava fent el servei militar i no li convenia l'agafés la policia» (Cristina Gatell i Helena Soler, 2008: 82 i 91)

D'igual manera que la novel·la mostra un Rosselló-Pòrcel amb tendència a la disbauxa i el caos que tal vegada no és un retrat fidel al poeta mallorquí, també presenta a un Salvador Espriu molt ortodox i rigorós, fet que tal vegada també sigui una exageració del seu caràcter. Per les entrevistes que va realitzar i descripcions que oferiren d'ell els seus companys, podem afirmar que era una persona de caire més aviat tranquil, però cal mencionar que sempre fou una persona molt reservada pel que fa a la seva vida privada i avui dia hi ha molta informació que no sabem del seu caràcter:

«Del contingut de les reunions d'Espriu amb Amàlia Tineo i Lola Solà no n'ha quedat cap constància escrita perquè la llei del silenci imposada per l'escriptor va ser escrupolosament respectada per les amigues. [...] és també molt probable que fos en aquestes reunions on Espriu es mostrés molt més desinhibit, lluny de la imatge continguda que s'havia autoimposat» (Pons, 2013: 118)

Tal vegada Rosselló-Pòrcel tenia tendència a la rebel·lia més de jove i Espriu era molt més seriós, però difícilment tant com la novel·la ens mostra, ja que això pertany al camp de la imaginació, i és el que creim fa Alzamora en la novel·la: presentar un Rosselló-Pòrcel adolescent més bandarria i extravertit que xoqui amb el caràcter d'un Salvador Espriu més rigorós i formal, per a crear un duo de personatges atractiu a ulls del lector.

És un fenomen recurrent dins la literatura crear un duo protagonista on l'atractiu principal és la clara diferència entre el caràcter d'un i de l'altre, en clàssics universals de la literatura ja ho podem veure, com Sherlock Holmes i John Watson o Don Quixot i Sancho Panza.

Les diferències reals entre els dos poetes foren històricament remarcables: prest es distanciaren per motius ideològics, derivats de la tendència comunista de Bartomeu Rosselló-Pòrcel, la qual xocà amb el caràcter tal vegada més conservador de Salvador Espriu⁸. En aquest sentit, podem constatar que el caràcter d'un i altre eren prou diferents, però possiblement no tan marcat com se'ns mostra en la novel·la de Sebastià Alzamora.

Les publicacions esmentades dins la novel·la

Si s'ha de parlar de la vida i la relació d'ambdós personatges és impossible obviar la seva producció literària, fet que es pot veure clarament en la novel·la d'Alzamora. Ja el primer cop que es veuen s'esmenta la prematura publicació tant d'Espriu amb *Israel* (1929), del qual Rosselló-Pòrcel fa mofa sobre perquè fou escrita en castellà, mentre que Rosselló-Pòrcel parla sobre *Los poetas. Antología de poetas mallorquines* (1930) que va elaborar anteriorment. És aquest primer contacte on descobreixen que un i altre tenen molt en comú, fet que ajudarà a potenciar l'amistat entre els poetes.

A mesura que l'acció transcorre i la veu narrativa avança pels records, s'esmenta la producció d'altres obres literàries, com per exemple la publicació de *Doctor Rip* el 1931, i com aquesta obra rebé les bones crítiques de Rosselló-Pòrcel, el qual ressenyà de bon gust la novel·la. Un altre exemple seria la menció a l'obra *Nous poemes*, publicada per Rosselló-Pòrcel el 1933, on Espriu menciona com, abans de la publicació oficial, tengué el plaer de llegir en exclusiva els poemes del seu gran amic.

És molt interessant comentar com el relat finalitza, cronològicament, amb la mort de Bartomeu Rosselló-Pòrcel al sanatori del Brull i el relat es centra quasi exclusivament en la seva primera joventut i el seu pas per la universitat. Això significa que dins la novel·la no pot existir cap esment directe a la importància i rellevància que tengueren els dos

⁸ Aquest fet serà tractat més en profunditat en el subapartat «*Distanciament entre els dos poetes*», més endavant.

autors per a la literatura –ja que Rosselló-Pòrcel va morir en plena joventut i la seva rellevància fou posterior a la mort–.

Per desgràcia, el poeta mallorquí sofrí una mort molt prematura i no va poder explotar al màxim el seu potencial literari, amb la publicació d'únicament tres obres poètiques, però que tingueren una importància vital per a la literatura catalana. Per altra banda, Salvador Espriu publicà una extensa obra tant narrativa com poètica, fet que el convertiren amb una de les veus més influents de la literatura catalana del segle xx. Aquesta rellevància és expressada dins l'obra a través de certs elogis de caràcter quasi profètic que s'intercanvien els dos protagonistes, on ambdós creuen fermament que l'altre esdevindrà un personatge de gran importància per a la història catalana:

«Algun dia, no tan llunyà com et penses, els estudiants s'examinaran del teu doctor Rip, i hauran de llegir la meua solitària ressenya per fer-se una idea de la importància del llibre i de la miopia generada dels seus coetanis. A Dostoievski també li va succeir» (Alzamora, 2013: 151)

Distanciament entre els dos poetes

Uns dels aspectes més importants de la narració en *Dos amics de vint anys* és la força en què establiren amiat els dos poetes, però un altre aspecte igualment rellevant és el distanciament que es produí entre Salvador Espriu i Bartomeu Rosselló-Pòrcel.

En la novel·la se'ns relata que el principal xoc entre els poetes fou de caràcter ideològic, marcat per la tendència comunista de Rosselló-Pòrcel enfront de la tendència més conservadora d'Espriu, la qual s'accentuà encara més a causa del llançament de tomàtecs al governador Portela Valladares, incitat per Rosselló-Pòrcel. Aquest fet fou proclamat per l'Associació d'Estudiants Professionals de Filosofia i Lletres, un moviment sindical d'estudiants del qual Espriu n'era el president. Espriu es declarà contrari a aquest acte de manifestació, i va decidir deixar el seu càrrec presidencial i abandonar el moviment sindicalista. A partir d'aquest incident els dos poetes es distanciaren, mantenint únicament correspondència epistolar on parlaven de les seves publicacions i intercanviaven recomanacions literàries, però encara es feien paleses les seves diferències.

Aquest desafortunat fet, amb greus conseqüències per a l'amiat entre els dos poetes, està plenament fonamentat en un succés històric real, i és que el 1933 es van celebrar

diverses reunions del moviment sindicalista on els xocs ideològics entre Espriu i Rosselló-Pòrcel eren cada cop més recurrents, ja que Espriu preferia que el moviment sindical es centrés en l'àmbit educatiu, mentre que el poeta mallorquí volia que passés a integrar-se dins la política nacional. Aquest fet ja provocà un cert allunyament d'Espriu, fet que acabaria copsant amb la pluja de tomàtecs al governador Valladares durant la seva visita a la Universitat de Barcelona el 1934, fet que és recordat per l'aleshores estudiant Carme Boyà:

«Quan Portela feu la seva visita oficial a la Universitat, els estudiants, posats en regle davant les escales que condueixen al rectorat, el vam rebre amb una xiulada estrepitosa i amb una pluja de tomàtecs madurs» (Rosa Delor, 1993: 191)

És cert que Salvador Espriu era de marcat caràcter republicà i en moltes ocasions ell i Rosselló-Pòrcel estaven d'acord en molts punts de la seva agenda política, però era en la manera d'actuar i de manifestar-se on el xoc entre un i altre era més marcat. A partir d'aquest incident es distanciaren cada cop més, això no obstant, mai perderen el contacte, com es pot veure en la nombrosa correspondència que intercanviaren fins a la prematura mort de l'escriptor mallorquí, on parlaven de tota mena d'assumptes, sobretot es donaven consells pel que fa a les seves publicacions i es corregien els esborranys un a l'altre, com es pot veure a l'apartat «Cartes a Salvador Espriu» [I] i [II], a *Bartomeu Rosselló-Pòrcel: A la llum* (1999).

Cal destacar aquí una carta –mencionada dins la novel·la de Sebastià Alzamora– que Rosselló-Pòrcel va escriure a Espriu el 6 d'agost de 1934, on demanava disculpes per la poca resposta que darrerament li enviava, i esmentava amb il·lusió la seva trobada amb Unamuno, amb el qual havia parlat personalment sobre diversos temes:

«Només t'avançaré que avui matí he estat parlant –Jo Sol– una hora amb l'Unamuno, que l'Unamuno m'ha parlat de coses essencials, si noi, essencials (m'ha parlat d'agricultura, però...) Des que ja ho soc mes que tu d'unamunià» (Abraham & Rosselló, 1999: pàg. 55)

El tractament dels viatges dins l'obra

Un dels eixos narratius principals de la novel·la d'Alzamora és el viatge que els dos poetes realitzaren amb el creuer Ciudad de Cádiz arreu del Mediterrani, un projecte finançat pel govern de la República per a potenciar el component diplomàtic del nou govern, a la vegada que servia com a viatge culturitzant per a diversos estudiants universitaris seleccionats. En la novel·la es posa especial èmfasi en com aquest viatge en creuer significà l'enfortiment de l'amistat entre els dos poetes i les seves companyes Amàlia Tineo i Mercè Muntanyola. Es fa especial èmfasi en la seva estada a Palestina, el port de Salònica, llocs que tengueren especial importància per allò que significà pels protagonistes.

Aquest viatge en creuer succeí realment i tengué una importància tant –si no més– gran com la narrada en la novel·la. Fernando Ríos, actuant com a ministre d'Instrucció Pública, du a terme una iniciativa cultural consistent en l'organització d'un viatge arreu del Mediterrani, consistent en transportar més de cent cinquanta alumnes i quaranta professors de diverses universitats des del 15 de juny fins a l'1 d'agost de 1933 (Pons, 2013: 101).

Entre aquests estudiants òbviament hi destacam Salvador Espriu, Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Amàlia Tineo, Lola Solà i Mercè Muntanyola, els principals protagonistes d'aquesta anàlisi.

Cal destacar dos episodis concrets, que són narrats en la novel·la de Sebastià Alzamora, i es troben fonamentats en fets reals. En la novel·la se'ns relata com diversos alumnes cauen a l'aigua en el moment de desembarcar en el port, entre les quals es troba Amàlia Tineo, fet que provoca un moment còmic on l'alumne ha de ser eixugada i atesa pels seus companys. Aquest fet no succeí realment així com es narra en la novel·la, sinó que Amàlia va estar a punt de caure en solitari en un desembarcament, però ni arribà a caure, ni fou el mateix moment on diversos passatgers caigueren a l'aigua a Itea, Delfos. Així ho diferencia Agustí Pons en la seva biografia de Salvador Espriu:

«El viatge només va tenir un moment d'autèntic perill. Fou a Itea, el port utilitzat per als qui arriben a Delfos des del mar. En el moment de pujar a les barques que els havien de dur fins a terra, cinc expedicionaris van caure a l'aigua [...] I a Jaffa, també en el moment de desembarcament, Amàlia Tineo va estar a punt de caure a l'aigua» (Pons, 2013: 110)

Per altra banda, un segon episodi interessant a comentar de la novel·la és l'arribada del Ciudad de Cádiz al port de Salònica, on són rebuts per una concentració de milers de sefardites que donaven la benvinguda al creuer espanyol amb alegria i exaltació. Aquesta benvinguda al port de Salònica per part de la població sefardita fou real, provocada principalment per la presència dins el creuer de Jacobo Bentata Sabah, un reconegut sefardita que tenia l'encàrrec de contactar amb les comunitats sefardites al llarg del viatge. Quan el Ciudad de Cádiz desembarcà hi havia un gran cúmul de gent ondejant banderes i cantant himnes i càntics, fet que va provocar la gran sorpresa dels dos poetes, els quals no es podien creure la cordialitat de la població jueva. Un cop els passatgers del creuer posaren els peus a terra s'inicià el contacte amb la població sefardita, la qual es mostrava molt interessada amb els visitants espanyols.

Destaca el moment en què Salvador Espriu i Bartomeu Rosselló-Pòrcel es fan una foto amb una família sefardita, la qual serà una de les poques fotografies que s'han conservat on es pot veure els dos poetes junts:

«El contacte directe amb els sefardites no podia deixar indiferent Espriu. En el llibre *Dos amics de 20 anys*⁹... surt d'una fotografia en què es veu un grup d'estudiants participants en el creuer amb una família sefardita de Salònica. És una de les poques fotografies en què Salvador Espriu i Rosselló-Pòrcel apareixen junts» (Pons, 2013, pàg. 113-114)

El moment de la fotografia apareix esmentat en la novel·la d'Alzamora, però s'especifica que la persona que pren la foto és Amàlia Tineo, mentre que tots els documents històrics apunten a Lola Solà –posseïdora d'una càmera Leica– com a la persona encarregada de la majoria de fotografies de la travessia (Pons, 2013, pàg. 115).

Ja que hem introduït el tema de les fotografies sembla interessant esmentar la fotografia que encapçala la contraportada de la novel·la de Sebastià Alzamora, on es pot reconèixer a Salvador Espriu, Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Amàlia Tineo, Mercè Muntanyola i Lola Solà en uns bancs d'un vaixell. Aquesta fotografia fou, òbviament, presa durant el viatge a bord del Ciudad de Cádiz, amb la càmera anteriorment esmentada de Lola Solà. Hi ha diverses fotografies similars –a diferents indrets del creuer, sempre amb un posat alegre i jovial– preses amb la mateixa càmera que

9 Abraham, Xavier (2008). *Dos amics de 20 anys, Salvador Espriu / Bartomeu Rosselló-Pòrcel*. Palma, Govern de les Illes Balears i Obra Social de Sa Nostra. p. 62.

representen quasi exclusivament totes les fotografies reservades avui dia on surten els dos poetes. Aquestes fotografies serviren d'inspiració per a la creació de l'exposició *Dos amics de 20 anys*, dirigida per Xavier Abraham, la qual serviria d'inspiració per a la novel·la homònima de Sebastià Alzamora¹⁰.

¹⁰ Sebastià Alzamora va demanar permís a Abraham per a emprar per a la seva novel·la el mateix títol que el llibre que havia publicat abans.

4. Anàlisi de *Reis del món*

Reis del món (2020) és una de les darreres novel·les de Sebastià Alzamora, centrada en la curiosa amistat entre Joan Mascaró i Joan March, dues personalitats que eren molt diferents ideològicament, però que, per atzars del destí, forjaren una forta amistat que duraria tota la vida. La novel·la és narrada a partir de dues parts diferenciades; la primera part més dedicada a les vivències de Joan March, transcórr quasi exclusivament durant una reunió a Suïssa entre els dos protagonistes, durant la qual es van succeir certs flashbacks per a recordar episodis concrets de la vida de March, i una segona part dedicada a la interessant vida de Joan Mascaró i Fornés, la qual és narrada a partir de les memòries la seva esposa Kathleen, que escriu una mena de diari personal en el qual recorda certs moments de la vida del seu, ja difunt, espòs.

Reis del món és la que probablement sigui la novel·la més fidel a la realitat històrica de les tres que tractam en aquest treball, una obra que resulta un reflex fidel de les vivències de dos personatges que tingueren una vida molt apassionant, fet que probablement ajuda a no necessitar el component fictici per a elaborar una novel·la encisadora que enganxa el lector. I és que, mitjançant l'estructura de l'obra, esmentada anteriorment, es presenta una narració molt variada, amb una part més espectacular i èpica, amb moltes interaccions amb grans militars i figures polítiques del segle xx, i una segona part més quotidiana, on es pot veure el dia a dia d'un home de família que tracta amb grans personalitats del seu temps, però sobretot es preocupa per la seva família.

Primer contacte inicial entre March i Mascaró

Tal vegada, uns dels episodis més interessants i que més criden l'atenció és la narració del suposat primer contacte entre Joan Mascaró i Joan March, que es dona a Santa Margalida, quan l'oncle de Mascaró porta el seu nebot al poble per a posar segells a les cartes que envia als seus pares que han hagut d'emigrar i, quan arriben al local, es troben amb una multitud de persones que trafiquen amb contraban, moviment que és dirigit per un jove Joan March. A continuació arriben els carabiners que intenten posar fi a aquesta activitat il·legal i, un cop els intents de suborn han quedat en sac romput, s'inicia una escaramussa entre els contrabandistes i els cossos de la llei. Entre tot aquest

caos hi ha un breu moment de calma on Joan March realitza una breu salutació a Joan Mascaró, com si el juvenil contrabandista ja hagués observat un talent especial en els ulls de Mascaró, i establint la primera fita d'una relació que duraria tota la vida.

Malgrat la possibilitat de la veracitat d'aquest episodi, degut sobretot a la geografia –el poble de Santa Margalida, on visqueren ambdós– i cronologia –l'any, 1909, coincideix amb les edats que tendrien els dos personatges–, es tracten d'uns fets que no figuren, aparentment, en cap mena de biografia ni document històric. Possiblement Alzamora es desvincula un poc de l'estricta realitat històrica per a crear un capítol introductori que serveix per a presentar la calma i el bon maneig de les situacions de Joan March alhora que presenta el prodigi i la curiositat innata pròpia de Joan Mascaró, acompanyat d'un rerefons amb acció que serveix per atreure l'atenció inicial del lector.

Cal esmentar que les biografies corresponents de les dues personalitats mencionen que la primera relació entre March i Mascaró fou un treball on Mascaró feia les funcions d'intèrpret i traductor per a fer un negoci amb uns empresaris alemanys, però no s'endinsen en com March conegué a Mascaró anteriorment:

«L'orientalista Joan Mascaró de molt jovenet fou requerit per Joan March pels seus coneixements d'anglès i d'alemany, per tal que li servis d'intèrpret en les negociacions que March entaulà amb els alemanys amb el propòsit de comprar-los el carregament de combustible» (Ferrer Guasp, 200: 26-27).

Posteriorment, March agafà a Mascaró en gran estima i va seguir en contacte amb ell per futurs treballs, sempre que podia oferir-li alguna posició de feina avantatjosa ho feia, fins al punt de recomanar-lo pel càrrec de secretari al consolat britànic de Palma, fet que també era d'utilitat per a March, ja que solia fer molts de negocis amb els anglesos i tenir algú de confiança al consolat li facilitava certs tràmits. També és molt destacable el favor que li va demanar March a Mascaró d'acompanyar el seu fill per Europa per a intentar que l'acceptassin en alguna institució de renom, fet que no va sortir com s'esperava per al fill de March, ja que totes les institucions que intentaren li denegaren l'ingrés, però que va servir a Joan Mascaró per a fer amistats amb catedràtics que posteriorment el recomanaren per la feina de professor a la Universitat d'Oxford¹¹:

11 Aquest fet és esmentat en diverses ocasions dins la novel·la d'Alzamora, tant de la boca de Mascaró per donar les gràcies a March per l'oportunitat que li va atorgar, com per part del director Tremulles

«Joan Mascaró ocupa el càrrec de secretari al consolat britànic a Palma probablement gràcies als bons oficis de Joan March, que, per aquell temps treballava per a la seva majestat britànica com agent informador. [...] Aquesta informació li era indispensable per poder, a la vegada, continuar prestant els seus serveis a l'armada alemanya a la Mediterrània amb eficàcia i menys risc [...] Joan Mascaró i Fornés acompanyà el 1924 el fill de Joan March, Joan, a l'Institut Superior de Comerç d'Anvers i l'any següent es desplaçaren a Cambridge per prosseguir la seva formació» (Ferrer Guasp, 2000: 27).

També és destacable que el poble de Santa Margalida, l'escenari d'aquests fets, fou una ubicació de gran importància pel contraban de tabac durant el principi del segle xx, ja que les embarcacions de tabac provinents d'Algèria arribaven a les platges del municipi, provocant que Joan March cresqués envoltat pel món del contraban (Ferrer Guasp, 2000: 313).

Participació televisiva de Joan Mascaró

Joan Mascaró comptà amb una lloable fama a causa de la gran traducció del *Bhagavad Gita*, una de les obres més importants de la literatura universal, la qual únicament es trobava en sànscrit, fet que dificultava molt el seu estudi i difusió. Un cop la traducció fou publicada i editada, fou sol·licitat a diversos programes de televisió i ràdio per a ser entrevistat, entre els quals en destaquen dos: *The Frost Programme* a la BBC i *La Clave* a la Televisió Espanyola.

Pel que fa al primer, el xou d'en David Frost, el 4 d'abril de 1967 fou convidat a aquest programa d'estil d'entrevistes nocturnes com a tertulià secundari el mateix dia que hi anaven els Beatles com a convidats principals. Mascaró fou convidat per esmentar breument la tasca de traducció del *Bhagavad Gita*, però en un gir interessant dels esdeveniments va oferir un llarg discurs sobre la definició de la pau, la guerra, la religió i l'ésser humà, el qual va encisar tots els presents, però sobretot a George Harrison, membre dels Beatles, amb el qual va establir amistat i contacte durant molts d'anys posteriorment.

«Una ràdio de Londres me va telefonar per si voleu fer una entrevista a televisió a George Harrison i a John Lennon dels Beatles, jo gairebé no sabia qui eren ells, vaig anar-hi. [...] En George Harrison va ésser molt amable i ferem una xerrada amistosa» (Maimó, 1990: 93).

per retreure a Mascaró que mai va agrair prou a March per tot el que va fer per ell en vida.

En la novel·la d'Alzamora aquest episodi és molt fidel a la realitat, mostrant un Mascaró certament desconnectat del món de la música moderna, el qual desconeix qui són els Beatles i s'emporta una gran sorpresa amb la figura de George Harrison, amb el qual connecta ràpidament. Tal vegada, l'episodi més fantasiós és la conversa que Mascaró té amb la seva esposa, la qual s'encarrega d'informar-lo sobre qui són els Beatles i el fanatisme que la seva filla sent cap a ells; paraules que acaben de convèncer finalment Mascaró sobre la seva assistència al programa.

Per altra banda, Mascaró també fou convidat, el 2 d'abril de 1979, al programa *La Clave*, de Televisió Espanyola una mena de debat entre intel·lectuals sobre temes diversos que s'acompanyava amb una pel·lícula relacionada amb el mateix tema central a debatre. En aquest espai televisiu va compartir escenari amb Mahmud Bouzouzou, Michael Meslin, Stanley Samartha, José Saraiva Martins i José Luís López Aranguren (Maimó, 1990: 94-95)

En la novel·la d'Alzamora aquest fet està reflectit perfectament, no només assenyalant correctament les dates i els convidats, sinó també narrant fil per randa com va transcendir la gravació, els temes que es debateren i, fins i tot, la impressió –no gaire positiva– que li va causar el director del programa i la posterior trobada amb López Aranguren, un cop va acabar la gravació del programa; únicament deixa elucubra imaginativament les conversacions de Mascaró amb la seva esposa Kathleen.

En conclusió, Alzamora retrata fidelment ambdós episodis de la passada de Mascaró pels espais més importants de radiotelevisió d'aquells moments, els quals foren de gran importància per a la figura de Mascaró, tant en l'àmbit personal, on va conèixer a certes figures que més tard esdevendrien fidels amics seus, com en l'àmbit professional i mediàtic, ja que serviren com a petit focus pel seu treball com a traductor.

Finançament del *Diccionari Català-Valencià-Balear* per part de March

Un aspecte que tal vegada s'ha ocultat un poc del coneixement popular és el notable finançament econòmic que el *Diccionari Català-Valencià-Balear* va rebre de part del banquer Joan March. Més de 300.000 pessetes que anaren íntegrament cap a l'Editorial Moll com a mecenatge per a continuar la publicació dels volums del gran diccionari català que Francesc de Borja Moll es proposà publicar, però que, a causa de l'ambició

de l'abismal projecte, no podien continuar sense algun ajut econòmic, fet que es resolgué amb el finançament de la Fundació March.

Això no obstant, aquest ajut econòmic no aparegué del no-res, com un simple acte altruista de March per a la pervivència de la llengua catalana, sinó que fou gràcies a Joan Mascaró, el qual comentà a Joan March, en una de les seves nombroses reunions, que un vell conegut seu estava elaborant un gran diccionari de la llengua catalana on recolliria totes les paraules de tots els indrets de parla catalana, però que tal empresa requeriria un finançament, ja que s'estaven quedant sense pressupost després d'haver publicat els primers volums. Joan March, que valorava el bon criteri del seu gran amic Mascaró, va acceptar de bon grat encarregar-se de certa part del mecenatge del *DCVB*, òbviament mirant últimament pels seus beneficis, però també pel gust d'ajudar a un home a qui tenia tanta estima com Mascaró. Així s'esmenta en la biografia de Joan Mascaró que Joan Maimó va redactar en motiu del seu aniversari:

«Després aconseguí que la Fundació Joan March emprengués un constant i eficaç mecenatge. L'ajuda total de la Fundació fou important: sobrepassà les 300.000 pessetes» (Maimó, 1990: 60)

També hi figura un agraïment a la introducció del *DCVB*, on no s'esmenta la importància que tengué Mascaró per a convèncer a March, però sí la notable ajuda que la fundació Joan March va suposar per a la publicació dels darrers toms:

«No en puc repetir ací la llarga llista, però crec que és de justícia -per l'esplendidesa del subsidi- fer una menció especial del mecenatge extraordinari que han exercit la Fundació Joan March per als volums VIII, IX i X» (*Diccionari Català-Valencià-Balear*, "Introducció, I. Resum històric de la obra del diccionari", <https://dcvb.iec.cat/Intro.htm>)

Aquest esdeveniment és mencionat dins la novel·la *Reis del món*, quan en la reunió entre March i Mascaró, que serveix com a eix argumental de quasi tota la primera part de la novel·la, l'orientalista mallorquí li esmenta la tasca que està realitzant el seu amic Francesc de Borja Moll per a finalitzar el diccionari de la llengua catalana que Mossèn Alcover no va poder acabar. Aquest diccionari recolliria totes les paraules de totes les variants de la llengua catalana, però també esmenta la manca de pressupost i la gran ajuda que suposaria un finançament de la Fundació March. Es produeix un intercanvi

d'opinions i dubtes al respecte provinents de Joan March, però Joan Mascaró acaba convencent al banquer per a donar suport econòmic a l'empresa de Francesc de Borja Moll. Un altre aspecte interessant esmentat posteriorment en la novel·la és el retirament d'aquest finançament del DCVB un cop Joan March va morir i els seus fills passaren a dirigir la Fundació March, fet que suposà un canvi important d'administració i direcció de la fundació que, fins aleshores, dirigia el mateix Joan March. Aquest fet és constatable dins la biografia de March, i és que amb el canvi de direcció de la Fundació March es va veure que hi havia diverses destinacions de capital no gaire productives a ulls dels fills March, les quals foren cancel·lades depenent de la rendibilitat econòmicosocial que suposaven per a la companyia, sent una de les primeres en cancel·lar-se el finançament del *Diccionari Català-Valencià-Balear* (Mercedes Cabrera, 2011: 212)

Interès de Joan March de fer a Mascaró el seu secretari personal

La novel·la d'Alzamora es divideix en dues parts clarament delimitades: una part inicial més centrada en la vida de Joan March, i una segona part centrada en la vida de Mascaró.

L'eix narratiu sobre el qual gira la primera part és la reunió entre els dos personatges en el despatx de March, el qual és organitzat pel mateix March per a conversar amb el seu vell amic i intentar convèncer-lo per a acceptar la seva oferta de treballar per a ell com a secretari personal, ja que March té Mascaró en una altíssima estima. En aquesta conversa s'esmenten molts de fets de les vides d'ambdós personatges, que serveixen com a rerefons per a iniciar breus moments a manera de flashback on es narren moments destacables de la seva vida.

Molts dels episodis que s'esmenten al llarg d'aquesta reunió tenen una important base històrica, com per exemple el finançament de la Guerra Civil per part de Joan March, així com el gran suport que va donar al bàndol franquista a l'hora de proporcionar transport aeri fins el Rif. També es parla sobre els tractes a dues bandes que feia Joan March entre els nazis i els aliats, on es pot considerar que March actuava d'espia dels dos bàndols, ja que venia la informació al millor postor, sense cap mena de favoritisme. Alzamora juga amb aquest fet per a proporcionar un relat ple d'intrigues i astúcia, de caràcter més èpic, però que no s'allunya de la realitat ni molt manco:

«Malgrat clares evidències de col·laboració de March amb els alemanys, els britànics seguien confiant en ell. Segurament March, de tant en tant, els proporcionava alguna informació valuosa respecte als moviments dels submergibles de les potències centrals, amb la qual cosa traïa els seus clients alemanys [...] Primer començà a treballar amb els alemanys, però llavors, quan els aliats posaren dificultats a la lliure navegació dels seus vaixells, es prestà a col·laborar amb els serveis secrets britànics, sense deixar de servir els alemanys.» (Maimó, 1990: 292)

Això no obstant, en aquesta reunió també s'esmenten diversos fets històrics que no es poden comprovar del tot avui dia, com seria per exemple l'assassinat del seu soci Rafel Garau Planes el 1916, el qual s'atribueix popularment a Joan March, però totes les proves han estat desestimades i no s'hi pot emetre un judici ferm al respecte. En canvi, en la novel·la, es dona per fet que fou realment ordenat per March, i l'autor juga molt amb la infidelitat de la seva muller com a motiu de venjança i la posterior neteja judicial

a base de subornaments. Malgrat que no es pot saber si Joan March ordenà l'assassinat o no, hi ha una clara constància dels grans esforços per part de la seva administració per a assegurar-se que March sortís completament indemne d'aquell procés judicial:

«Existiren pressions polítiques, suborn, robatoris; un cosí de Joan March va sostreure de l'interior del jutjat que instruïa la causa, documents que formaven part de l'expedient del sumari per l'assassinat de Rafel Garau, i que resultaven comprometedors per a March. Foren apartats de la instrucció el jutge i el fiscal sense que l'Audiència no ho pogués justificar, a causa de la incompetència professional del jutge i del fiscal, que portaren en un primer moment el cas» (Maimó, 1990: 244)

Retornant al punt inicial de l'apartat, durant la reunió entre March i Mascaró tot gira, al cap i a la fi, al voltant del desig del banquer de contractar al seu estimat company, fet que no és gens propi d'un home tan orgullós, meticulós i poderós com March, i que provoca el desconcert i la ràbia del director Tremulles, el qual es troba present en la reunió quasi exclusivament com a oient.

Aquests fets, que podrien semblar ficticis per la diferència de poder i riquesa existents entre ambdós, són certament verídics. I és que March va intentar en nombroses ocasions convèncer a Mascaró a través d'ingestes de quantitats de doblers, aprofitant-se del seu relativament baix salari com a professor i escriptor, el qual anava just per a cuidar a la seva família. Però Mascaró sempre es mostrà ferm en la seva posició, ja que, malgrat que mantingués un cert respecte cap a la figura de March per tot el que havia aconseguit, sempre jutjà i condemnà que l'origen de la seva fortuna es trobés en la venda d'armes i el finançament de la guerra. A més, Mascaró valorà l'oportunitat econòmica, però mantenir la seva llibertat i independència sempre fou una prioritat per a ell.

Un altre aspecte a destacar és com March s'aprofità del sentiment de nostàlgia que Mascaró sentia cap a s'Hort des Degollat, la possessió de Santa Margalida on ell va passar la seva infantesa; quan Mascaró va partir cap a Anglaterra es va acomiadar definitivament de la possessió, la qual va ser venuda posteriorment, i, ja major, quan va viatjar a Santa Margalida va anar a veure-la per a intentar comprar-la, però, al ser confós amb un turista ric, li demanaren un preu exorbitant per una possessió quasi en ruïnes. Està documentat que March va intentar jugar aquesta carta per a intentar

convèncer Mascaró d'acceptar el treball com a secretari personal. No obstant això, encara així no va servir per a acceptar l'oferta.

«Si fossis es meu secretari tendries casa, automòbil, xalet... cobraries el doble. Això el va posar en crisi, perquè podria tenir una vida estupenda, que no li faltàs de res, o bé, hauria de seguir el seu camí de fam i misèria, fins que pogués trobar una ocasió on ses coses li anassen bé, i va triar aquest altre camí» (March, 2011: Min 25.40).

Hi ha un altre breu episodi narrat en la novel·la d'Alzamora en aquesta reunió entre March i Mascaró, que de primeres sembla un recurs còmic per a alleugerar el pes de la conversació i donar un rostre més humà als dos personatges: Mascaró rebutja tota oferta de March, però únicament accepta un puro que li ofereix, moment on March esclata d'alegria en poder servir al seu convidat i no només li regala uns quants puros sinó que li ofereix la capsa sencera.

Aquest episodi ha estat documentat en diverses ocasions i és completament verídic que aquest regal d'una capsa de puros a Mascaró va ocórrer en la realitat, un cop va finalitzar una reunió que tengueren a Suïssa un dia:

«En Joan March Ordines el va mandar a cercar a Suïssa per fer-li unes consultes [...] En Mascaró va dir res, jo lo que voldria, perquè en Mascaró després de dinar un puret li agradava, que me regalàs un caixó de puros d'aquests tan bo que vostè té [...] Tremulles ves al meu cuarto an es comodí i duguem una capsa de puros. En Mascaró va dir, si jo hagués estat es seu secretari faria lo mateix; faria de criat, li faria les sabates netes, ben fet de no acceptar ser secretari seu» (March, 2011: Min 26.15)

Joan Mascaró: pare de família

Uns dels aspectes més interessants i encisadors de la novel·la és el retrat que ofereix Alzamora de la figura de Joan Mascaró i Fornés, no tant com a il·lustre escriptor, catedràtic i orientalista, sinó com a pare de família; compaginar un treball que demana tant de temps –no només pel que fa a la mateixa tasca d'investigació, redacció i traducció, sinó també el treball posterior de publicació, promoció i conferenciant– amb una família com la seva és molt difícil, i aquest és un dels aspectes que no es coneixen tant de la figura de Mascaró, però que acaben d'eleva la seva persona fins a la cúspide de l'excel·lència.

Joan Mascaró es casà amb Kathleen Ellis el 1951, els quals s'havien conegut a partir del llogament d'una petita i modesta casa a Comberton, anomenada The Retreat. Fou un matrimoni que es produí quan Kathleen ja era relativament major, i els dos fills que tengueren arribaren quan la parella es trobava en una etapa tardana de la seva vida¹².

Eren dos fills bessons: en Martí, un jove eixerit i talentós amb la música, i na Coloma Maria, una al·lota de gran cor que sofria síndrome de Down. Foren una benedicció per a la família, la qual esperava amb il·lusió fills, però tal vegada no esperaven trobar-se amb bessons, fet que els demanà molt més temps i dedicació per a uns pares primerencs de certa edat.

Joan Mascaró fou un pare de família que sempre intentà estar pendent dels seus fills i ensenyar-los els valors de la vida i les virtuts de la cultura, tant anglesa com catalana.

Tal vegada, uns dels casos més impactants és el de la vida de Martí Mascaró Ellis, el qual visqué de primera mà el boom de les drogues dels anys setanta a Anglaterra i, per culpa d'unes amistats més aviat conflictives, es va veure capficat dins una sèrie d'altercats d'ordre públic que el portaren davant el jutge. A causa d'aquests fets i de l'abús continuat de substàncies psicoactives va decidir internar-se en una residència privada a Algaida, on rebia tractaments especials destinats a la desintoxicació i la reinstauració dins la societat per a persones amb drogodependència. Mai va arribar a superar aquesta dependència a les substàncies psicotròpiques, fet que no va fer més que empitjorar el seu estat de salut, fins que va morir l'any 2016, a l'edat de seixanta-cinc anys.¹³ La novel·la d'Alzamora retrata d'una manera molt intel·ligent el declivi de la vida del fill de Joan Mascaró i Fornés: la introducció i l'epíleg de la novel·la narren de manera paral·lela com Martí Mascaró demana almoïna entre els clients d'una terrassa del Passeig del Born, al pròleg dos clients es sorprenen de reconèixer el fill del reconegut orientalista Joan Mascaró demanant almoïna, mentre que a l'epíleg és la mateixa mare, Kathleen, que el veu demanant almoïna i l'ignora, decebuda del destí del seu únic fill, convertit en un captaire. Per altra banda, al llarg de la segona part de la novel·la es pot veure com el fill va adoptant certes conductes cada cop més radicals, comença a

12 Segons els estàndards de maternitat de l'època, ja que ambdós ja complien la cinquantena d'anys.

13 <https://www.dbalears.cat/opinio/opinio/2016/12/03/296480/mor-marti-mascaro-ellis-fill-orientalista-joan-mascaro.html> [Consulta: 18-04-2022]

contestar i encarar-se amb els altres membres de la família i, finalment, passa a haver de ser internat a la residència.

Com a membres aliens a la família Mascaró-Ellis ningú no pot saber com era la convivència entre el fill i els pares, però Alzamora juga amb l'elucubració per a reflectir la tensió que es vivia dins la unitat familiar, amb el grau correcte de ficció per a no rompre la fina línia que separa la imaginació de la morbositat.

5. Conclusions

En relació amb el que abans s'ha exposat, podem arribar a la conclusió que la producció novel·lística de Sebastià Alzamora mostra un gran interès pel component històric dins la ficció, arribant a un punt molt equilibrat: amb un fort treball d'investigació i documentació al darrere, però sense arribar a sacrificar el component fictici del tot, tot resultant-ne una narració atractiva tant al lector que cerca una lectura interessant sense previs coneixements històrics del tema, com al lector que s'introdueix a la lectura ja amb un cert bagatge sobre els personatges i el rerefons històric.

Podem concloure també que la tècnica d'escriptura i l'interès d'Alzamora per a construir un relat versemblant i més fidel a la realitat històrica ha anat millorant a mesura que ha publicat més novel·les: la primera novel·la tractada en aquest treball, *Miracle a Lluçmajor*, publicada el 2010, té molts més components fantasiosos i ficticis i l'acció principal està fonamentada sobre uns fets reals, però, en el fons, la narració de la novel·la es sent molt dependent del component fictici. En canvi, *Dos amics de vint anys*, publicada el 2013, mostra una narració molt més centrada en reflectir uns fets reals, on només s'hi pot veure el component imaginari en el caràcter dels personatges i algunes exageracions eventuais. I, finalment, en *Reis del món*, publicada el 2020, es pot comprovar que Alzamora ha dominat a la perfecció l'equilibri entre allò real, documentat amb un treball de recerca previ aclaparador, i allò fictici, que òbviament segueix present dins la novel·la, però únicament en la mesura perfecta per a mantenir l'interès del lector en moments on la realitat, tal vegada, no resultava tan encisadora. En aquest sentit, cal destacar que cada part de la novel·la utilitza una estratègia narrativa diferent: a "Les falzies", la primera part, és el narrador en tercera persona que ens conta uns fets històricament impossibles de constatar, segurament fruit de la imaginació del narrador; a la segona part, "Conversa a Ginebra", és el personatge de Tremulles qui narra uns fets reals, la trobada entre Mascaró i March, amb nombrosos flashbacks que ens remeten a fets anteriors relacionats amb el que parlen els personatges; i a la tercera part, "Mahatma", mitjançant el discurs fictici del personatge de Kathleen Ellis, ens mostra tota una sèrie de fets reals de la vida familiar de Joan Mascaró que difícilment narrables des d'una perspectiva més externa.

Com a qüestió pendent a tractar en futurs treball, seria interessant plantejar si aquestes novel·les cauen dins el gènere de la novel·la històrica, o si el tractament que dona Alzamora dels fets no és suficientment verídica com a integrar-se dins un gènere tan específic. Tanmateix, creiem que Alzamora, més que voler aprofundir en uns personatges històrics determinats per donar-ne a conèixer els fets viscuts als lectors, com sol pretendre la novel·la històrica, vol endinsar-se en el món interior dels seus protagonistes per copsar-ne la veritat més íntima.

6. Referències bibliogràfiques

Abraham, Xavier; Rosselló Bover; Pere, Tous, Concepció [et al.] (1999). *Bartomeu Rosselló-Pòrcel: a la llum*. Palma: Ajuntament de Palma.

Abraham, Xavier (2008). *Dos amics de 20 anys, Salvador Espriu / Bartomeu Rosselló-Pòrcel*. Palma: Govern de les Illes Balears i Obra Social de Sa Nostra.

Alzamora, Sebastià (2010). *Miracle a Lluçmajor*. Barcelona: Proa.

Alzamora, Sebastià (2013). *Dos amics de vint anys*. Barcelona: Proa.

Alzamora, Sebastià (2020). *Reis del món*. Barcelona: Proa.

Cabrera, Mercedes (2011). *Juan March (1880-1962)*. Madrid: Marcial Pons Ediciones de Historia.

Delor, Rosa (1993). *Salvador Espriu, els anys d'aprenentatge (1929-1943)*. Barcelona: Edicions 62.

Ferrer Guasp, Pere (2000). *Joan March: els inicis d'un imperi financer, 1900-1924*. Palma: Cort.

Garcia, Maties (1990). *La Lliga del Bon Mot i el míting contra la blasfèmia del 1917. A Lluçmajor de pinte en ample 100 publicació extraordinària* (pàg. 131-135). Lluçmajor: Ajuntament de Lluçmajor.

Genovès, M. Dolors (2011). *Joan March, qui paga mana* [Documental]. Corporació Catalana dels Mitjans Audiovisuals. <https://ib3.org/documentals?pl=1&cont=2fbf2dae-90f5-4c33-9a50-7e7d688cf05a> [Consulta: 24-06-2022]

Maimó, Joan (1990). *Joan Mascaró i Fornés : els múltiples espais de la saviesa*. Palma: Universitat de les Illes Balears.

Martorell, Dídac (2019). *Margarita Leclerc i la revista Concepción Arenal. José Ruiz Rodríguez i s'Arenal de Mallorca (1927-1931)*. Palma: Ajuntament de Lluçmajor.

Pons, Agustí (2013). *Espriu, transparent*. Barcelona: Edicions Proa.

Pons, Margalida; Sureda, Caterina (2004). *(Des)aiïllats: narrativa contemporània i insularitat a les Illes Balears*. Barcelona: Publicacions de la Abadia de Montserrat i UIB.

Porcel, Baltasar (1967). *El «cometagiróavió» o un somni llucmajorer. A Arran de mar* (pàg. 142-145). Barcelona: Editorial Selecta.

Salvà i Caldés, Joan (2010). *El precursor llucmajorer de l'helicòpter: Pere Sastre Obrador, de Son Gall, 1895-1965*. Lluçmajor: Ajuntament de Lluçmajor.

Soler, Gloria; Gatell, Cristina (2008). *Martí de Riquer: viure la literatura*. Barcelona: La Magrana.

Ventanyol, Sílvia (2011). *Llànties de foc* [Documental]. Corporació Catalana dels Mitjans Audiovisuals. <https://vimeo.com/33590102> [Consulta: 20-06-2022]